

МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ, МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ

Сергій Адамович

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Карпатського національного університету ім. Василя Стефаника (Івано-Франківськ)

ДОСВІД І ЗНАЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОХОВАНЬ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Протягом Першої світової війни у 1914–1917 рр. на території Івано-Франківської області точилися запеклі бої. В арміях Антанти і Центральних держав воювали представники народів, які проживали в Центральній-Східній Європі. І сьогодні в Карпатах можна знайти залишки бункерів, траншей, зброї та набоїв, не поховані тлінні останки вояків, а військові цвинтарі забуті й не дочекалися належного впорядкування. Однак, ще є можливість реконструювати події Великої війни, опираючись на місцеві свідчення, а також завдяки роботі в архівах.

Відзначимо, що з 2014 р. на факультеті історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника за ініціативи і організації доцентки, кандидатки юридичних наук Л. Щербін проводиться благодійний захід «Мак пам'яті», що має на меті вшанувати пам'ять полеглих у Першій світовій війні та підтримати сучасних Героїв – студентів і випускників Університету, які нині захищають Україну на фронті¹.

У свою чергу активісти громадської організації «Поступовий гурт франківців» почали опікуватися вшануванням полеглих солдат Першої світової війни на території Івано-Франківської області. Це важливо особливо сьогодні, коли звитяга захисника Вітчизни в Україні знову стала цілком реальною категорією.

Завдяки грантовій підтримці Міжнародного Вишеградського фонду «Поступовий гурт франківців» разом з польськими, угорськими та словацькими партнерами (Польська гуманітарна команда, Угорський культурно-освітній центр, Громадський фонду Бардейова) волонтери у 2018-

¹ Традиційна благодійна акція «Мак пам'яті». URL: <https://ipmv.cnu.edu.ua/2025/11/12/tradytsijna-blahodijna-aktsiia-mak-ram-iati/> ; Щербін Л., Кобильник Р. Повернення Великої війни із забуття: благодійна акція «Мак пам'яті» у Прикарпатському національному університеті ім. В.Стефаника (2014–2019 рр.). Українсько-словацькі військові підрозділи австро-угорської армії у Великій війні: на шляху до незалежності / за ред. С. Адамовича. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2022. С. 163–170.

2019 рр. отримали можливість зібрати інформацію про військові меморіали та місця солдатських похованнях на Прикарпатті.

Спільно з закордонними партнерами і комунальним підприємством обласної ради «Пам'ять» розпочалося збирання даних про жертв війни, була складена карта військових меморіалів і солдатських поховань², розпочав функціонування онлайн-ресурс (mp.if.ua), де розміщався мартиролог загиблих у війні, онлайн-карта військових меморіалів і поховань, інформувалося про заходи щодо впорядкування місць пам'яті та увічнення пам'яті про загиблих³. У рамках проєкту відбулося відновлення військових цвинтарів у м. Галич і с. Сеничів⁴.

Співпраця з львівськими та закарпатськими партнерами у 2019 р. завдяки підтримці Асоціації органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна» (далі – Асоціація «Єврорегіон Карпати – Україна») дозволила інтенсифікувати пошукові роботи місць поховань військових в Львівській та Закарпатській областях, розширити карту меморіальних місць похованнями з вказаних областей, доповнити мартиролог загиблими на території двох областей і активізувати роботи з впорядкування військових цвинтарів в усьому Карпатському регіоні (в Івано-Франківській області було відновлено поховання у с. Блюдники)⁵.

У 2020 р. у рамках підтримки Асоціації «Єврорегіон Карпати – Україна», вдалося впорядкувати військові цвинтарі в с. Незвисько і с. Нижнів, продовжити вивчення місць військових поховань в області, доповнити мартиролог загиблих під час Першої світової війни. Одночасно в с. Незвисько був облаштований збірний військовий цвинтар, чим було вирішено важливу проблему визначення місця для перепоховання останків солдат, які загинули під час Першої та Другої світової воєн на території Івано-Франківської області⁶.

У 2021 р. волонтери за підтримки Асоціації «Єврорегіон Карпати – Україна» сконцентрували свою роботу над початком відновлення унікальної оборонної лінії на Богородчанщині поблизу с. Богрівка, яка складається з 9 унікальних дотів часів Першої світової війни, і потребує реставрації і

² Велика війна: поховання та історична пам'ять. URL: <http://postup.if.ua/velyka-vijna-pohovannya-ta-istorychna-pamyat/>

³ Загальна інформація. URL: <https://mp.if.ua/zagalna-%d1%96nformac%d1%96ja/>

⁴ Родим'юк П. Волонтери впорядкували військовий цвинтар в Галичі. URL: <https://gk-press.if.ua/volontery-vporyadkuvaly-vijskovyj-tsvyntar-v-galychi-foto/> ; На військових кладовищах Прикарпаття встановлюють хрести. URL: <https://mp.if.ua/na-v%d1%96jjskovikh-kladovishhakh-priкарпаття-vstanovljujut-khresti/>

⁵ Активісти з Франківська впорядкували військовий цвинтар у селі Блюдники. URL: <https://blitz.if.ua/news/aktyvisty-z-frankivska-vporyadkuvaly-vijskovyy-cvyntar-u-seli-blyudnyky.html>

⁶ В пам'ять про захисників Нижнева. URL: <http://postup.if.ua/v-pamyat-pro-zahysnykiv-nyzhneva/>; Ковтун М. Переправа через століття. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=z9YgcuJ5Y1Y>

туристичної промоції. Були також продовжені роботи над формуванням карти військових поховань та мартирологом загиблих в Івано-Франківській області.

У результаті волонтерської діяльності було здійснено реставраційне відновлення доту «Паламент», вирито окопи за технологіями часів Першої світової війни та облаштовано пішохідну доріжку до доту⁷. Крім того було надруковано інформаційний буклет та книгу про оборонну лінію та с. Богрівка⁸.

У 2021 р. активістами Поступового гурту франківців були налагоджені партнерські відносини з словацьким Військово-історичним клубом «Бескиди», що дозволило розпочати роботи з впорядкування цвинтарів за підтримки словацької сторони.

Першим кроком співпраці з Військово-історичним клубом «Бескиди» стала міжнародна науково-практична конференція «Українсько-словацькі військові підрозділи австро-угорської армії в Великій війні: на шляху до незалежності», яка відбулася у листопаді 2021 р. у м. Івано-Франківську. Під час цього наукового заходу були презентовані дослідження присвячені військовим діям на Прикарпатті під час Першої світової війни і проаналізовано стан словацьких військових поховань⁹.

Завдяки підтримці з державного бюджету Словацької Республіки у 2022 р волонтери у співпраці з комунальним підприємством обласної ради «Пам'ять», попри жорстоку і невинуватну широкомасштабну військову агресію росіян в Україні, провели пошукові роботи поховань словацьких військовиків, було здійснено впорядкування території двох цвинтарів в с. Павлівка, а також встановлено бетонні хрести на збережених могилах та огорожу навколо одного з цвинтарів в с. Павлівка¹⁰.

За часів СРСР пам'ять про Велику війну замовчувалася або спотворювалася, а військові цвинтарі часто знищувалися чи занедбувалися як «імперіалістичні». Отже, здійснені волонтерами Поступового гурту франківців та науковцями Карпатського національного університету імені Василя Стефаника заходи з меморіалізації пам'яті про Першу світову війну на території Івано-Франківської області є частиною формування національної

⁷ На Богородчанщині відновлюють оборонну лінію часів Першої світової. URL: https://www.blitz.if.ua/news/nabogorodchanshchini-vidnovlyuyut-oboronnu-liniyu-chasiv-pershoi-svitovoi?fbclid=IwAR0IVomdWm4aIlJBkIUNALNHRnZpluPeg40WLOD2-QuS6se_31jCxeICEuM

⁸ Данилюк К. Доти в Богравці – свідки Великої війни. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2021. 48 с.

⁹ Кафедра теорії та історії держави і права ННЮІ співорганізатор міжнародної науково-практичної конференції «Українсько-словацькі військові підрозділи австро-угорської армії в Великій війні: на шляху до незалежності». URL: <https://surl.lt/lkegys>

¹⁰ Адамович С. Меморіалізація місць поховань словацьких військових армії Австро-Угорщини часів Першої світової війни на території Івано-Франківської області. *Помежів'я історій. Націотворчі, культурні та туристичні виміри минулого і сьогодення України: Колект. монограф.* / заг. наук. ред. І. Монолатія, Л. Польової. Івано Франківськ: Лілея НВ, 2023. С.186–187.

політики пам'яті, яка протистоїть імперським та радянським інтерпретаціям історії.

Водночас належне вшанування загиблих у першій світовій війні, серед яких були сотні тисяч українців, підкреслює багатовікову трагічну історію боротьби за Українську державність, відновлення поховань встановлює історичну паралель між минулими та сучасними жертвами війни, створює безперервний ланцюг військової пам'яті, що включає місця пам'яті часів Київської держави, козацькі хрести, Першу світову війну, Визвольні змагання 1917–1921 рр., Рух опору ОУН-УПА і сучасну боротьбу за незалежність. Крім того, вшанування загиблих військовиків, незалежно від того, за яку імперію вони воювали, підкреслює цінність кожної людської долі та необхідність боротьби за власну державу, щоб українцям більше не доводилося воювати за чужі інтереси.

Зауважимо також, що з відновленням військових поховань Великої війни, ми долучаємося до європейських традицій вшанування пам'яті жертв найбільшого збройного конфлікту початку XX ст., відновлення військових цвинтарів також демонструє повагу держави до своїх полеглих і створює національний стандарт для гідного вшанування загиблих військових у післявоєнній Україні.

Адамович Сергій. Досвід і значення відновлення військових поховань Першої світової війни в Івано-Франківській області. У статті аналізується та підсумовується діяльність із відновлення, меморіалізації та наукового дослідження поховань і військових об'єктів часів Першої світової війни на території Івано-Франківської області у 2014-2022 рр. Діяльність науковців Карпатського національного університету імені Василя Стефаника та активістів «Поступового гурту франківців» спрямовувалася на подолання наслідків радянської політики замовчування та встановлення історичних паралелей між солдатами Великої війни і сучасними захисниками України. Завдяки міжнародній грантовій підтримці був створений онлайн-ресурс з картою меморіалів та даними про загиблих, відновлено низку військових цвинтарів та розпочато реставрацію оборонних споруд періоду Першої світової війни. Ця діяльність є частиною формування національної політики пам'яті, яка утворює безперервний ланцюг військової звитяги та напручує національний еталон гідного вшанування пам'яті полеглих в російсько-українській війні.

Ключові слова: військові поховання Першої світової війни, меморіалізація пам'яті про Першу світову війну, Івано-Франківська область, Поступовий гурт франківців, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Adamovych Sergii. The Experience and Significance of Restoring First World War Military Burials in Ivano-Frankivsk Region. The article analyses and summarizes the activities related to the restoration, memorialization, and scholarly research of burial sites and military objects from the First World War located in the Ivano-Frankivsk region during 2014–2022. The efforts of scholars from Vasyl Stefanyk Precarpathian National University and activists of the Postupovyy Hurt Frankivtsiv were aimed at overcoming the legacy of Soviet-era suppression and establishing historical parallels between the soldiers of the Great War and today's defenders of Ukraine. Supported by international grants, an online resource featuring a map of memorials and data on the fallen was created, several military cemeteries were restored, and the conservation of defensive structures from the First World War was initiated. These activities form part of the emerging national memory policy, which affirms the continuous chain of military valor and contributes to shaping a national standard for dignified commemoration of those who have fallen in the Russian-Ukrainian war.

Keywords: First World War military burials, memorialization of the First World War, Ivano-Frankivsk region, Postupovyy Hurt Frankivtsiv, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University